

Asiantuntijalausunto

Aihe: Venäjä/Valtioneuvoston ajankohtaiselonteko ulko- ja turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön muutoksesta (VNS 2/2026 vp)

Ulkoasiainvaliokunta, 5.5.2026

Sinikukka Saari, johtava tutkija, Ulkopoliittinen instituutti

Valtioneuvosto julkaisi 16.4.2026 ajankohtaiselonteon täydentämään kaksi vuotta aiemmin annettua ulko- ja turvallisuuspoliittista selontekoa (VNS 3/2024 vp). Selonteon päivitystarve heijastelee kansainvälisen politiikan yhä kiihtyvää turbulenssia ja erityisesti transatlanttisen suhteen uusia epävarmuuksia. Tässä lausunnossa keskityn ennen kaikkea Venäjää, Ukrainan sotaa sekä Euroopan turvallisuutta koskeviin kirjauksiin sekä näihin kytkeytyviin laajempiin kansainvälisen politiikan kysymyksiin. Teemat ovat keskinäisriippuvaisia, eikä niiden tarkastelu erillisinä kokonaisuuksina ole analyyttisesti perusteltua.

Venäjän toimintaa kuvataan ajankohtaiselonteossa aggressiiviseksi ja imperialistiseksi (s. 7). Dokumentin Venäjä-kirjaukset ovat kautta linjan selkeitä ja suorasanaisia – tältä osin selontekojen tyyli on vuosien varrella muuttunut merkittävästi.

Rauha Ukrainassa on Euroopan kohtalonkysymys

Vuoden 2024 selonteossa Venäjää tarkasteltiin ensisijaisesti Ukrainan sodan kontekstissa. Nyt ajankohtaiselonteossa näkökulma Venäjään on laajentunut ja syventynyt. Samalla tarkastelun aikaperspektiivi on pidentynyt. Uudessa dokumentissa Venäjä määritellään pitkäaikaiseksi ja rakenteelliseksi uhaksi paitsi Ukrainalle ja Suomelle myös koko Euroopan turvallisuudelle ja turvallisuusjärjestykselle. Näkökulman laajentuminen ja syventyminen on perusteltua. Uusi painotus viestii osaltaan Venäjään liittyvän tilannekuvan strategisesta jäsentymisestä.

Ukrainan sota muodostaa keskeisen lakimustestin eurooppalaiselle turvallisuusjärjestykselle ja Euroopan strategiselle toimijuudelle. Selonteossa todetaan, että ”Suomen ja Euroopan turvallisuusintressien kannalta epäedullinen rauhansopimus lisäisi epävarmuutta, koettelisi lännen yhtenäisyyttä ja vaatisi myös Suomelta erityistä varautumista” (s. 9). Tämä arvio on realistinen ja selkeä. Tällainen ratkaisu merkitsisi käytännössä Venäjän etupiirijattelun epäsuoraa hyväksyntää, mikä heikentäisi asteittain myös muiden rajavaltioiden asemaa ja suvereniteettia.

Selonteko ei kuitenkaan riittävästi tuo esiin laajempia kytköksiä Ukrainan rauhanratkaisun, Euroopan turvallisuusjärjestyksen ja Euroopan strategisen toimijuuden välillä. Ratkaisu, jonka avulla Venäjä kykenee vahvistamaan vaatimustaan etupiiristä, vahvistaisi maan valta-asemaa myös toisilla maantieteellisillä alueilla. Vastaavasti Euroopan uskottavuus strategisena toimijana heikentyisi paitsi alueellisesti myös laajemmin, mikäli Euroopan unioni ja sen jäsenvaltiot eivät kykene puolustamaan vallitsevaa turvallisuusjärjestystä ja sen keskeisiä periaatteita omalla mantereellaan.

Poliittisen tason yhteydenpito

Ajankohtaiselonteossa tuodaan esiin huoli Euroopan mahdollisesta sivuuttamisesta Ukrainan rauhaa ja Euroopan turvallisuusjärjestystä koskevissa neuvotteluissa (s. 8). Kirjaus heijastelee Euroopassa koettua epävarmuutta Yhdysvaltojen liittolaispolitiikasta. Lisäksi kirjausta voi selittää epäluottamus presidentti Trumpin käytännön kykyyn neuvotella rauha Ukrainaan. Yhdysvaltoihin liittyvät huolet lisäävät painetta harkita uudelleen eurooppalaisen poliittisen keskusteluyhteyden avaamista Venäjän kanssa. Uutislähteiden mukaan poliittisen tason keskusteluyhteyttä onkin Ranskan toimesta pohjustettu Moskovassa jo pidempään.

Ajankohtaiselonteossa selkeästi todetaan, että yhteyden palauttamisen jälkeenkään ”paluuta vanhaan kahdenväliseen suhteeseen ei kuitenkaan ole” (s. 10). Tämän lisäksi olisi kuitenkin tarpeen arvioida tarkoin, mitä poliittisen tason yhteydenpidolla Venäjän johdon kanssa kansallisella ja eurooppalaisella tasolla voitaisiin realistisesti saavuttaa, millaisia riskejä ja mahdollisuuksia siihen liittyy sekä millaista strategista kokonaisuutta yhteydenpidon on tarkoitus palvella.

Venäjä tavoittelee kansainvälisen asemansa normalisointia ja olisi siksi todennäköisesti valmis muodollisen keskusteluyhteyden palauttamiseen. Riskinä on kuitenkin se, että uudelleen avattu keskusteluyhteys typistyy pelkäksi Venäjän propagandavoitoksi ilman että EU-maat todellisuudessa vahvistavat omaa asemaansa neuvotteluissa. Tässä tapauksessa eurooppalaiset halukkaiden koalition maat saattaisivat olla keskusteluyhteyksien avauduttua jopa heikommassa asemassa kuin sitä ennen.

On tärkeää tunnistaa, ja selonteon kaltaisissa asiakirjoissa myös sanoittaa, että tuloksellinen vuoropuhelu Venäjän kanssa edellyttää Venäjään kohdistettua strategista painetta. Euroopan asema keskusteluissa ei vahvistu vain avaamalla yhteydet Venäjään, vaan asema pitää rakentaa muilla toimilla. Euroopan puolustuskyvyn vahvistaminen, Venäjään kohdistuvan taloudellisen paineen ylläpitäminen sekä kyky Ukrainan tukemiseen ja integroimiseen ovat edellytyksiä sille, että Venäjällä on kannustin vakavasti otettavaan vuoropuheluun Euroopan kanssa.

Kaikki edellä sanottu korostaa laajempaa tarvetta eurooppalaiselle ja kansalliselle uuden aikakauden Venäjä-strategialle. Sen ei tule nojata kylmän sodan tai sen jälkeisen ajan esimerkkeihin ja ajatusmalleihin vaan perustua nykyisen turvallisuusympäristön realiteetteihin sekä nyky-Venäjän toimintatapoihin ja erityispiirteisiin, jotka poikkeavat olennaisesti aiemmista. Nämä keskeiset erot liittyvät mm. transatlanttisen suhteen muutokseen, geoekonomian valtavirtaistumiseen, Venäjän asymmetriseen strategiaan sekä sen eurooppalaiseen järjestykseen kohdistamaan revisionismiin. Kasallisessa Venäjä-strategiassa olisi mahdollisuus avata esimerkiksi Venäjän hybridivaikuttamisen tapoja ja sen luomaa monitahoista haastetta ajankohtaisselontekoa laajemmin ja analyttisemmin.

Joustavat kumppanuudet vai tiukka sääntöpohjaisuus?

Ajankohtaisselonteon eri osat eivät ole kaikilta osin keskenään linjassa, ja arvopohjaisen realismin käytännön tulkinta jää osin epäselväksi.

Yhtäältä ajankohtaisselonteossa analysoidaan realistisesti, että monenvälinen toiminta siirtyy yhä enemmän erilaisiin joustaviin, virallisiin ja epävirallisiin ryhmittymiin, joiden merkitys kansainvälisessä politiikassa kasvaa. Venäjän kumppanuuksia koskevassa osiossa (s. 10) ei kuitenkaan tuoda riittävän selkeästi esiin, kuinka Venäjä on onnistunut hyödyntämään tällaisia joustavia kumppanuuksia oman sotilaallisen ja taloudellisen toimintakykynsä vahvistamiseen sekä lännen haastamiseen. Se, että Venäjä on osin alisteisessa suhteessa Kiinaan tai ettei se tarjoa Iranille laajamittaista tukea, ei vähennä näiden kumppanuuksien tuloksellisuutta Venäjän näkökulmasta eikä niiden muodostamaa haastetta Suomelle ja Euroopalle.

Asiakirjassa todetaan, että myös Suomen on jatkossa arvioitava aiempaa tarkemmin, ”missä kansallista etua on parhaiten mahdollista toteuttaa” (s. 19). Toisaalla kuitenkin korostetaan, että sääntöpohjaisuuden laskevan merkityksen vuoksi ”Suomelle on yhä tärkeämpää puolustaa ja vahvistaa sääntöpohjaista kansainvälistä järjestelmää” (s. 5). Näiden kirjausten välistä suhdetta ei selonteossa juurikaan avata, mikä heikentää strategisen linjan selkeyttä.

Muuttuneessa ja nopeasti kehittyvässä kansainvälisessä ympäristössä ei riitä, että pidättäydytään vakiintuneissa ulkopoliittikan toimintatavoissa. Arvot määrittävät ulkopoliittikan pitkän aikavälin tavoitteet ja asettavat toiminnalle reunaehdoja, mutta niiden rinnalla korostuu tarve ennakoivaan, aloitteelliseen ja toimintatavoiltaan ketterään ulkopoliittikkaan. Pienelle valtiolle vaikuttavuus rakentuu kyvystä yhdistää johdonmukaiset päämäärät vaikuttavaan ja tehokkaaseen keinovalikoimaan.